

Qudratova Manija Shohmansur qizi

*Termiz davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti o'zbek tili
va adabiyoti yo'nalishi 4-bosqich 406-guruh talabasi*

ABDULLA ORIPOV IJODIDA MUQADDAS AYOL TIMSOLI

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Qahramoni Abdulla Oripov she'riyatida onani ulug'lash va madh etish, shuningdek, ayol timsolining betakror ko'rinishlari adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan mulohaza qilingan. Shoir she'riyatidagi ona va ayol obrazlariga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ona, Vatan, vafo, sadoqat, ayol, o'zbek ayoli, betakror, she'riyat.

Abdulla Oripov she'riyatida ona obrazining ma'no ko'lamini keng. Bu ko'lam, eng avvalo, Vatan bilan mushtarak bo'lgandagina badiiy butunlik hosil qila oladi. Zero, "Tabiat haqida yozadimi yoki samoviy jismlar xususida fikr yuritadimi, inson kechinmalarini tasvirlaydimi yoki turfa tuyg'ularni qalamga oladimi, Abdulla Oripovning ko'z o'ngida har doim Vatan timsoli turadi"¹. Shu ma'noda Ona va Vatan obrazlarining poetik uyg'unligi ijodkor A.Oripov she'riyati misolida badiiy tahlil qilinib yoritiladi.

Ona! Naqadar buyuk zot. Barcha insonlarning eng a'losi. Tun-u kun bizni o'ylab, tunlarni bedor o'tkazgan mehribonim. Farzandim deya yashayotgan qalbi bahorim. Barcha farishtalar jam bo'lib ham onamning o'rnini bosolmaydi, chunki onajonim bu mening yagona farishtam.

Osmonda yulduzlar son-sanoqsiz, yer yuzida odamlar juda bisyor. Lekin ularning ichida ona degan ulug' bir zot, eng yaqin insonimiz, eng betakror, eng beg'ubor, eng mehribon, eng yagona bu inson oldida biz doim ta'zimdamiz. Insonlar bir-birlarini juda ko'p yaxshi ko'rishi mumkin, qadrlashi mumkin, dunyolarcha sevishi mumkin, lekin onamizdek sevolmaydi, ardoqlamaydi. Ularning ardoqlashi onamning yaxshi ko'rganidek emas, onamning bir og'iz shirin so'ziga teng kelolmas.

Yaxshi yashash baxtli bo'lish bu juda oson ish, har bitta ota-onasi bor farzand uchun, shunchaki ota-onani rozi qilish kerak bu baxtli bo'lishning oddiy bir formulasi. Muhabbatdan so'z ochsangiz onadan boshlang, chunki onasini yaxshi ko'rmagan insonlarning muhabbati yolg'on bo'ladi. Onajon siz mening aytib bo'lmas, ta'riflab bo'lmas muhabbatimsiz. Sizning mehringiz poyoni yo'q ummonga o'xshaydi. Onajon!, go'zalim sizni nega yaxshi ko'raman, chunki siz go'zallar ichida eng xushro'yimsiz. Insonlarning barchasi, hammasi oddiy bir suv siz qalbim malhamisiz, zamzamimsiz onajon.

Onasi bor har bir insonning baxtini tasavvur qilolmaydigan darajada, uning mehrini tasvirlab berolmaydigan darajada ojizmiz. Bu mehrni seza olgan, bila olgan odamgina tasvirlab beroladi. Dunyodagi eng baxtli inson kim deb so'rashsa onasi bor inson va ona mehrini bera oladigan inson deya javob bergan bo'lardim. To'g'ri, bu hayotda baxtli insonlar ham baxtga erishmagan insonlar ham juda bisyor. Ona barcha buyuk zotlar ichida eng beg'ubori, mehriboni, sofdili, ko'ngli bahorim, qalbi pokdiligim, a'lolar ichida eng a'loyim, betakrorim, yagonam, jannatim, xokisorim, oddiyligim, qalbi oppog'imsiz onajonim. Ona mehrini hech narsa bilan qiyoslab ham almashtirib ham bo'lmaydi. Butun dunyoning insonlari hamda butun dunyoning boyligi jam bo'lib, bittagina onayi zorimning o'rnini ham mehrini ham berolmaydi. Insonlarning hayoti va tashvishlari bir chetda-yu onaning farzandi haqida o'ylovlari, farzandlari uchun qayg'urishi, tunlarni bedor o'tkazib ko'zlari eshikda intizor o'z farzandini kutishi bu ajib bir baxt desak ham adashmagan bo'lamiz. Onalar farzandlarning tashvishlari hamda ularni qayg'urish bilan kunlarini o'tkazgan eng beg'ubor insonlardir. Hatto ko'zlari termulib ularni kutish ham ona uchun cheksiz baxtdek tuyiladi. Nega bizlar Allohning bir ojiz bandalari bo'la turib, onalarimizni ular bizni o'ylaganchalik o'ylolmaymiz, ular qayg'urganchalik qayg'ura olmaymiz, ularning bergan mehrlari singari mehr bera

¹ Жабборов Н. Замон, мезон, шеърият. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги НМУ, 2015. – Б. 45-46.

olmaymiz, ularning chin va pokiza qalblari singari sababsiz yaxshiliklar qilolmaymiz. Keltirilgan barcha soʻzlar va amallarni faqat onajonlarimiz sababsiz va inkorsiz qilishlari mumkindir.

Dardlardan oqargan qora sochingiz,
Tosh boʻlib qotgandir koʻzda yoshingiz.
Ne gʻamlar koʻrmadi aziz boshingiz.
Taʼzimlar bajodir sizga onalar.

Qalbingiz mehrdan, nurdan yaralgan,
Jismingiz goʻzallik bilan bezalgan.
Dunyoda bor narsa sizga atalgan
Taʼzimlar bajodir sizga onalar.

Siz borsiz bu olam, bu hayot goʻzal,
Tiriklik boqiydir, tabiat goʻzal.
Muhabbat goʻzaldir, sadoqat goʻzal,
Taʼzimlar bajodir sizga onalar.

Gʻam chekmang, dardlardan siz yiroq boʻling,
Muattar gul boʻling, gulzoq, bogʻ boʻling.
Hamisha bor boʻling, doim sogʻ yuring,
Taʼzimlar bajodir sizga onalar.

Darddan qora sochlari oqargan, aziz boshlari gʻamlardan arimagan, yuzlarini ajinlar bosgan, farzandim deya, bolam deya oʻz jonini hech ham ayamagan, qoʻllari qadoq, dard koʻrsada doim yuzlari quvnoq, har doim kulib tura oladigan insonlar – onajonlarimiz hamisha baxtimizga sogʻ boʻlishsin. Onalar borki, bu olam, bu hayot goʻzal, ular bilan bu dunyo munavvar, hatto onalar bilan muhabbat ham goʻzal sanaladi.

Onam oddiy emas, u mening qahramonim. Har qadamimda u meni qoʻllab-quvvatlaydi va dalda beradi. Kecha-yu kunduz qanday sharoitda boʻlishidan qatʼiy nazar doim yonimda. Bundan tashqari, uning har bir ishi, qatʼiyatliligi, sadoqati, fidoyiligi, xulq-atvori men uchun ilhom baxsh etadi. Men onamni yaxshi koʻraman. Biz kattalarni hurmat qilishimiz kerak. Lekin men onamni umuman boshqacha hurmat qilaman, onam men hali gapira, yura olmagan paytlarimdayoq menga gʻamxoʻrlik qilgan. Hech qanday soʻzlarsiz meni nima xohlayotganimni tushuna oladigan yagona inson mening onamdir. Xuddi shunday, hayotimdagi ilk va katta qadamim onam tufayli bosilgan. Chunki onam menga kichik qadamlar tashlashni oʻrgatmaganida men bu katta qadamni bosa olmas edim. Onam men uchun rostgoʻylik, sevgi va samimiylik timsolidir. Onamning qoʻllari hamisha duoda. Ona bizga hamma narsani berishga tayyor, lekin buning evaziga hech narsa talab qilmaydi. Onamning oilamizda har birimizga gʻamxoʻrligi meni kelajakda ham shunday qilishga undaydi. Onam jismonan kuchli boʻlmasa-da, hayoti va oilasi uchun har qanday toʻsiqlarni yengib oʻtishga qodir. U meni qiyin paytlarda ham hech qachon taslim boʻlmaslikka chaqiradi. Eng muhimi, onam meni har tomonlama baxtli boʻlishga va ilm olishimga undaydi. Har bir ona oʻz farzandlari uchun alohida shaxs. U ajoyib oʻqituvchi, sevimli doʻst, qatʼiyatli ustoz. Agar bizni onamizdan koʻra koʻproq sevadigan odam boʻlsa, bu faqat Allohdir. Nafaqat mening onam, balki oʻz oilasi uchun jonini fido qilayotgan har bir ona maqtov va qarsaklarga sazovor.

Ayol! Bu soʻz zamirida olam-olam maʼno mujassam. Uni qanchalar taʼrif qilsang, shunchalar qalbing yayraydi. Ne-ne shoirlar madhini kuylab sheʼrlar yozgan. Buyuk allomalar qalbidagi eng javohir soʻzlar bilan uning taʼrifi keltiriladi. Bu dunyo goʻzalligini, hayot falsafasini va maʼno maʼrifatini avvalambor ayol siymosining uning fidoi qalb, vafo sadoqatida koʻramiz, his etamiz. Ayol! Naqadar buyuk zot. Faqat uning farzand uchun kechalarni bedor oʻtkazgan, farzand kamoli uchun yelib yugurgan, oilasining tinch yashashi uchun har ishga tayyor, atrofda qilargalarga beminnat mehr bergan betakror zot.

Temur kabi sohibi zamonlar qilichi yetmagan yerlarni qalam bilan olishga Alisherni qodir qilgan qudrat she'riyatdir. She'riyatni "Onajonim" deb ulug'lagan va chindan ham she'riyatga fidoiy farzand bolgan Abdulla Oripovning she'ri kirib kelmagan birorta xonadon O'zbekistonda topilmasa kerak, deb ta'riflaydi Maqsuda Ergasheva.

Dunyoda onadan himmatli, onadan rahmdil, kechirimli zotni topish mushkul. Ona farzandi yaxshi yoki yomon bo'lsa ham, to'g'ri yoki o'g'ri bo'lsa ham, chiroyli-yu xunuk bo'lsa ham, sog' yoxud nosog'lom bo'lsa ham, barbir bolam, deydi. Bolam deydi, kuyib-yonadi. "Ona o'g'lin ardoqlar, u bo'lsa ham o'g'ri",- misralarini keltiradi bir o'rinda shoir. Farzandlar onaga, oq sutiga xiyonat qilishi mumkin, ammo ona o'z farzandiga xiyonat qilmaydi. Ularni ko'z qorachig'idek asraydi. Farzandlar dunyoni ona allasi, so'zi orqali taniydi. Ona uchun esa dunyoning o'zi farzand. Shu ma'noda ham, inson bolasi borki, adashadi, yo'ldan toyadi, xato qiladi. Ba'zan vataniga xiyonat qilgan kishilar haqida undan-bundan eshitib qolamiz. Vatan-bu ona. Demak, har bir vatanga xiyonat onaga xiyonat, vatandan kechish onadan kechish bilan barobardir. "Bu o'rinda Vatanni ona deydigan bo'lsak, farzand ona-Vatan uchun qurbon bo'laman, deb tayyor turishi uchun uni tarbiyalash va tashviq qilish kerak. Hamma ham Vatan mening onam ekanda, deb uning himoyasi uchun otilib chiqib ketavermaydi. Lekin ona har qanday sharoitda, bolasi noqobil bo'lsa ham, uni meniki deb turaveradi"²- deydi shoir suhbatlarining birida. Darhaqiqat, ona farzandini har qanday holatda ham bolam deganidek, Vatan uchun ham shu zaminda tug'ilgan, unib-o'sgan har qanday bola farzand sanaladi, shu tuproq iforini hidlagan har bir inson uchun u vatandir. Shoir she'rlarida hayotning bunday qiyofasi teran ifodalar bilan bayon etiladi, qat'iy xulosa qilinadi.

Yoshing oltidami yoki oltimishda,
Mayli, qay ish bilan mashg'ulsan, bandsan.
Qaysi kenglikdasan, qay muyulishda,
Baribir Vatanga farzandsan.³

Ha, shoir nazdida Vatan – bu bag'ri osmonlardan-da keng, qalbi qaynoq, quchog'i issiq quvonch va iztiroblar makonidir. Vatan – bu tug'ilgan va hali tug'ilajak zurriyodlarning qulog'iga aytiladigan azondir. U tildir, u iymon, vijdon, u o'zligimizdir. Bularning barchasi bizga ona suti va mehri, tarbiyasi bilan butun vujudimizga singadi. Har birimizning o'z taqdirimiz Vatan va ona bilan tutashgan. Biz vatanni tanlamaymiz, chunki Vatan bizni allaqachon tanlab bo'lgan. Vatan muqaddas dargoh hisoblanadi. Xuddi shuningdek, biz onani ham tanlamaymiz. Bu shunday ilohiy paradokski, ona va Vatan mavzularining mohiyati, badiiyligi va umrboqiyiligining mushtarakligi ham shundan. Shoirning hukmicha, har bir farzand bolaligidan o'z xalqining vakili ekanligi va shuning uchun dunyoga kelganligini his qilishi hamda shu vazifani zimmasiga olishga o'zini tayyorlashi lozim. Vatanga fidoiy farzand bo'lish onaga fidoiy farzand bo'lish bilan barobardir. Zero, "Dunyoga xizmat ko'rsatgan va ko'rsatmagan, yaxshi va yomon odamlar bor. Lekin dunyoga xizmat ko'rsatmagan onalar yo'q va hamisha ular farzandlari uchun yaxshi, muqaddasdir"⁴. Onalar hamisha farzandi uchun jon kuydiradi, hatto olayotgan nafasi ham o'z farzandlari jigargo'shalari uchundir. Onaning muhabbati haqiqiy va abadiydir. Har qanday aytilgan so'z va dilog'ritishlardan keyin ham onaning muhabbati tugamaydi. Onaning muhabbati yuragi urguncha davom etadi. Ona haqiqiy dovyurak va jasur ayol singaridir. Ana shu fidoyilik Vatanni idrok qilish, his qilish tuyg'ulari bilan hamohang. Vatan ham ona kabi eng muqaddas xilqat. Unga bo'lgan muhabbat esa eng bokira tuyg'u sanaladi. Shoir uchun Vatan boyliklarga, zarlarga kon makon emas, eng avvalo, onaga bo'lgan cheksiz muhabbati, buyuk va taxir o'tmishni yelkasiga ortib yuqoriga ildamlayotgan onalari bor millat-buyuk sevgiga sazovor ma'vo. Shoir bir she'rida: "Yurtim, boyliklaring-chun sevgan farzand bo'lsam, kechirma aslo",- deya murojaat qiladi va ta'kidlaydi. Shoir she'riyatida ona tushunchasi Vatan tushunchasining o'zagini tashkil qiladi. Ayni shuning uchun ham shoir ijodida mehnatkash va bag'ri keng, "mehmon joy so'rasa" unga jonini ham beradigan, "eng so'nggi nonini ham o'zi yemay o'g'liga tutgan" ona obrazi poetik umumlashma hosil

²Орипов А. Танланган асарлар. Иккинчи жилд. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 2000. -Б. 243

³ Орипов А. Адолат кўзгуси. Бешинчи жилд. -Т.: Адолат, 2005. -Б. 54.

⁴ Hamzatov R. Ayollar ko'p, Ona-yagona. -Т.: "DAVR PRESS" NMU, 2016. –Б. 148.

qilib, ona obrazi xalq obrazi darajasiga ko'tariladi va yuksala boradi. Shuning uchun ham shoirning Vatanga bo'lgan muhabbatining debochasi onaga muhabbatdir.

Har bir odam safarda yurganida, musofirlikda, eng go'zal maskanlarni, jannatiy o'lkalarni tomosha qilib turib, o'z ona yurtini sog'inishi, qumsashi tabiiy, albatta. Astrobodda yashagan Alisher Navoiyning Hirotni qumsab, Hindistonda esa Boburshohning Andijonni sog'inib yozgan ruboiylarida, Furqatning nolakor g'azallarida musofirlikda tanilgan Vatan ruhi-barchasi ona Vatanga cheksiz mehr-muhabbatning hosilasidir. Shoir sog'inchida ham Vatanda mavjud bo'lgan va u uchun qadrdon jamiki borliq mujassam. Avvalo, Vatan sog'inchi ona bilan bog'liq.

Bilamanki, onalar unda,
Kuzatarlar meni shod, xurram.
Onajonim, ne qilay shunda,
Gar sog'insam, ko'z yoshingni man⁵.

Qaysi yurtga bormang, u yerda ham ona baribir ona bo'lib qolaveradi. Ona also o'zgarmaydi. U hech qachon soxta emas. Hamisha farzandi uchun mukammallikga intilgan zot. Ona uchun farzandning begonasi bo'lmaydi. Barchasi aziz va mukarram. Barchasi ona uchun bir xil. Siz bilan qanchalik samimiy munosabatda bo'lsa ham, qalbingiz boshqa bir tanish diydor sari oshiqaveradi. Xuddi shu narsani shoir Vatan deb ataydi. Vatanga, ona qoshiga esa odam hamisha sog'inch bilan qaytib keladi.

O'zbek xalqi azaldan shoirtabiat xalq, uning tuprog'idan tortib yaprog'igacha shoirdir. Shuning uchun ham u farzandlariga she'riyat kabi teran, she'riyat kabi sermano va jo'shqin, bir-biriga tutash ismlar qo'yadi. U to'y qilsa, shodliklarini she'rga solib "Yor-Yor" aytadi. Hattoki, azada ham hasratlarini she'rga aylantirib bo'zlaydi...

Besh asrkim nazmiy saroyini
Titratadi zanjirband bir sher.
Temur tig'i yetmagan joyni
Qalam bilan oldi Alisher...

...deb yozgan edi, o'zbek xalqining sevimli farzandi, shoir Abdulla Oripov. Abdulla Oripov she'riyatining qudrati yuksak darajadagi badiiyligidadir. Lekin uning she'rlarida sun'iy badiiylilik, zormazoraki o'xshatishlar, mantiqqa zid bo'lgan jonlantirishlar orqali badiiyat yaratilmaydi. Uning har bir iborasi, har bir tashbehi ayni haqiqatdir. Abdulla Oripov dono xalqimiz yaratgan maqol va matallardan, iboralardan juda oqilona va mahorat bilan foydalanadiki, natijada shoir tilga olgan maqollaridan qayta boshdan she'riy umrini boshlaydi. Abdulla Oripovning har bir she'ri, har bir misrasining o'z ohangi bor, uni sira boshqa ohangda aytib bo'lmaydi. Shoir she'riyatining o'ziga xosligi shundaki, u behad o'ziga xos shoir. U sevsa chin dildan yonib, o'rtanib sevadi, agar nafratlansa, sevgisi darajasidagi kuchli dard, armon bilan nafratlanadi. U har bir mavzuda o'rtanib, qalamni taroshlab, avaylab, yonib ishga soladi, ayniqsa, bu mavzu Vatan va ona mavzusi bo'lsa...

Xulosa qilib aytganda, shoirning butun she'riyati singari ayol lirikasi ham o'ziga xosligi, teranligi, tuyg'ularning tabiiyligi va sofligi, hayotiyliigi, real ahamiyatga ega ekanligi bilan ajralib turadi. Shoir ona va Vatan tushunchalarini hamisha chambarchas bog'liqlikda olib boradi. Uning she'rlarida vafo va sadoqat, haqiqiy ayol timsoli yaqqol namoyon bo'ladi. Ba'zi she'rlarida onalarning armonlari, sog'inch va iztiroblari, hijron voqeliklari madh etilgan. Abdulla Oripovning she'riyatida umrboqiy mavzular va go'zal tuyg'ular qalamga olingan ekan, demak u har bir o'quvchining ma'naviy olamida doimo barhayot yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Sharafiddinov O. She'riyat — qalb yolqini. „Hayot bilan hamnafas“ kitobida. Toshkent. Adabiyot va san'at nashriyoti. 1984.
- 2.Karimov N. va boshqalar. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. -T.: „O'qituvchi“, 1999.
- 3.Qo'shjonov M., Suvon M.. Abdulla Oripov. Toshkent: „Ma'naviyat“, 2000

⁵ Oripov A. Shoirning tug'ilishi. -T.: Adabiyot, 2021. -B. 40.

4. Shavkat Mirziyoyev: “Erkin Vohidov, Abdulla Oripovning o‘rni bilinayotganini his qildim” nutqi-2018
5. Abdulla Oripov. Mitti yulduz.-Toshkent 1965
6. “Oltin-nashr” nashriyoti.2021
7. O‘zbekiston adabiyot va san’at gazetasi.2021-yil 10-dekabr.
8. Abdulla Oripov tanlangan asarlari (2000-2016) 4-jild